

Často kladené otázky o autorskom práve pre učiteľov a študentov (žiacov)

Otázky a odpovede boli vypracované v rámci projektu EUIPO (Úradu Európskej únie pre duševné vlastníctvo) „Frequently Asked Questions on Copyright for teachers and students“. Cieľom je poskytnúť jasné a presné informácie o používaní chráneného obsahu povoleného v rámci vzdelávania v jednotlivých členských krajinách EÚ a zvýšiť tak právnu istotu učiteľov pri jeho využívaní.

Autorské právo v oblasti vzdelávania: hlavné pravidlá a výnimky, ktoré súvisia s otázkami na Slovensku a relevantné organizácie

1) Učители a študenti (žiaci) ako tvorcovia diel chránených autorským právom:

- a) **Kde môžete nájsť všeobecné informácie o autorských právach? Právny základ:** Zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov

<https://www.dusevnevlastnictvo.gov.sk/web/guest/autorske-pravo>

<https://euipo.europa.eu/ohimportal/sk/web/observatory/faqs-on-copyright-sk#8>

2) Učители a študenti (žiaci) ako používatelia diel chránených autorským právom:

- b) **Aké výnimky sa môžu vzťahovať na aktivity v oblasti výučby? Právny základ:** § 37, § 44, § 45, § 48 § 49 Autorského zákona

Autorský zákon obsahuje niekoľko výnimiek, ktoré sa dajú aplikovať na vzdelávacie aktivity, vyučovanie alebo na vzdelávacie inštitúcie. Ide najmä o výnimky podľa § 37, § 44, § 45, § 48 a § 49 Autorského zákona:

§ 37 Autorského zákona - Citácia

„Do autorského práva nezasahuje osoba, ktorá bez súhlasu autora použije formou citácie zverejnené dielo alebo jeho časť, najmä na účel recenzie alebo kritiky tohto diela.“

§ 44 Autorského zákona - Použitie diela na vyučovacie účely a pri výskume

„Do autorského práva nezasahuje osoba, ktorá bez súhlasu autora použije zverejnené dielo vyhotovením rozmnoženiny, verejným vykonaním alebo verejným prenosom na účel názornej ukážky pri výučbe alebo pri výskume, ak pri takomto použití nedochádza k priamemu alebo nepriamemu majetkovému prospechu.“

§ 45 Autorského zákona - Použitie diela pri školských predstaveniach

(1) Do autorského práva nezasahuje škola, školské zariadenie, vysoká škola, vzdelávacia inštitúcia ďalšieho vzdelávania a jej pedagogický zamestnanec, odborný zamestnanec, fyzická osoba zabezpečujúca ďalšie vzdelávanie alebo fyzická osoba, ktorá sa v nej zúčastňuje na výchovno-vzdelávacom alebo vzdelávacom procese, ak bez súhlasu autora použije zverejnené dielo v rámci školského predstavenia usporiadaného výlučne školou alebo jej zriaďovateľom, ktorého účel nie je priamo ani nepriamo majetkový.

(2) Do autorského práva nezasahuje škola, ktorá bez súhlasu autora použije školské dielo pri bezplatnom plnení úloh patriacich do predmetu činnosti školy.

§ 48 Autorského zákona - Použitie diela prostredníctvom koncového zariadenia

Do autorského práva nezasahuje knižnica, archív, múzeum alebo škola, ktorá bez súhlasu autora použije vyhotovením rozmnoženiny alebo verejným prenosom pre potrebu fyzickej osoby prostredníctvom na to určeného koncového zariadenia umiestneného v priestoroch knižnice, archívu, múzea alebo školy dielo uložené v knižnici, archíve, múzeu alebo v škole,

a to na účel vzdelávania, bádania alebo výskumu, ak to nie je v rozpore s podmienkami nadobudnutia alebo použitia takého diela knižnicou, archívom, múzeom alebo školou.

§ 49 - Použitie diela na účel archivovania

„Do autorského práva nezasahuje knižnica, archív, múzeum alebo škola, ktorá bez súhlasu autora použije dielo uložené v knižnici, archíve, múzeu alebo škole vyhotovením rozmnoženiny na účel nahradenia, archivovania alebo zabezpečenia originálu diela alebo jeho rozmnoženiny pre prípad straty, zničenia alebo poškodenia.“

Najdôležitejšia je výnimka podľa § 44 Autorského zákona týkajúca sa použitia diela bez súhlasu autora pri výučbe alebo výskume. Táto výnimka vychádza z čl. 10 ods. 2 Bernského dohovoru a je transpozíciou čl. 5 ods. 3 písm. a) smernice 2001/29/ES.

c) Ktorá organizácia je najvhodnejšia na zodpovedanie otázok učiteľov a študentov (žiakov) týkajúcich sa autorských práv?

Ministerstvo kultúry SR; Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR.

Otázky a odpovede týkajúce sa autorského práva v školskom vzdelávaní

Otázka 1

1.a. Môžu učitelia pre svojich študentov (žiakov) vyhotovovať fotokópie alebo skenovať stránky z kníh alebo novín? Právny základ: § 43 Autorského zákona, § 44 Autorského zákona

Učitelia aj žiaci môžu ako fyzické osoby vyhotovovať fotokópie autorských diel, a to v zmysle tzv. reprografickej výnimky podľa § 43 Autorského zákona. Takto vyhotovené fotokópie je možné rozširovať iba bezodplatným prevodom vlastníckeho práva, to znamená najmä darovaním. Nemožno však kopírovať celé slovesné dielo ani jeho podstatnú časť (napr. celú knihu), hudobné diela zaznamenané v písomnej forme (notové záznamy) a grafické vyjadrenie architektonického diela (napr. projektové dokumentácie).

Okrem reprografickej výnimky môžu učitelia, žiaci/študenti vyhotovovať fotokópie diel aj podľa výnimky na vyučovacie účely v zmysle § 44 Autorského zákona.+

1.b. Ak áno, za akých podmienok ich môžu učitelia používať? Právny základ: § 6 ods. 1 Autorského zákona, § 44 Autorského zákona

V prípade výnimky na vyučovacie účely podľa § 44 Autorského zákona platí, že učitelia môžu fotokópie vyhotoviť a ďalej použiť len na účel názornej ukážky – ilustrácie pri výučbe. Takáto výučba môže prebiehať v škole, ale aj v knižnici, múzeu, galérii alebo na inom mieste (napr. v škole v prírode) alebo pri výskume. Použitie však nesmie presiahnuť rámec názornej ukážky (napr. premietnutie diel významného maliara, prírodopisného dokumentu). Keďže výnimka nezahŕňa rozširovanie vyhotovenej rozmnoženiny, nie je prípustné žiakom ponechať rozmnoženiny diela (alebo ich časti), ktoré im boli poskytnuté pri výučbe len na účely ukážky. Vyhotovené rozmnoženiny diela je tak možné dať študentom k dispozícii počas vyučovania, pričom je potrebné rozdané rozmnoženiny diela na papieri po vyučovaní zozbierať.

Pri použití v zmysle výnimky na vyučovacie účely nesmie dochádzať k žiadnemu (priamemu alebo nepriamemu) majetkovému prospechu pre ktorúkoľvek osobu.

Ďalšou podmienkou je, že vyhotovovať fotokópie – rozmnoženiny z diela a použiť takto možno len dielo, ktoré už bolo zverejnené. Tiež by sa malo dbať na uvedenie označenia autora, ak nejde o anonymné dielo, názvu diela a prameňa, ak je to možné.

Ustanovenie § 44 Autorského zákona nevymedzuje druh diel, na ktoré sa zákonná licencia má vzťahovať, ani rozsah, v akom možno dielo na vzdelávacie a výskumné účely použiť. Rozsah, v akom možno dielo použiť je daný účelom názornej ukážky. Teda môže ísť o celé dielo, alebo jeho časť.

Otázka 2

2.a. Za akých podmienok môžu učitelia premietat' filmy v rámci vyučovania alebo v škole vo všeobecnosti? Právny základ: § 44 Autorského zákona, § 6 ods. 1 Autorského zákona

Výnimka na vyučovacie účely nevymedzuje druh diel, na ktoré sa má vzťahovať, ani rozsah, v akom možno dielo (napr. film) na vzdelávacie účely použiť. Rozsah, v akom možno dielo použiť je daný účelom názornej ukážky. Teda môže ísť o celé dielo, alebo jeho časť. Musí však ísť o už zverejnené dielo. Taktiež sa musí uviesť označenie autora, ak nejde o anonymné dielo, názov diela a prameň, ak je to možné. Učiteľ nesmie prehratím videonahrávky alebo filmu získať majetkový prospech.

2.b. Záleží na tom, či ide o film na DVD, ktoré je osobným vlastníctvom učiteľa alebo či je film nahrávkou televízneho vysielania?

Nie je rozhodujúce, či učiteľ film kúpil na DVD alebo DVD s filmom vlastní alebo či nahral televízne vysielanie. Musí však ísť o získanie filmu z legálneho zdroja. Zároveň musí byť dodržaný účel, ktorým je názorná ukážka pri výučbe.

Otázka 3

3.a. Môžu študenti predviesť hudobné dielo alebo divadelnú hru v rámci vyučovania? Právny základ: § 45 Autorského zákona

Áno. Na tento prípad sa uplatní výnimka týkajúca sa použitia diela pri školských predstaveniach. Škola alebo vzdelávacia inštitúcia, jej zamestnanci (učitelia) alebo žiaci/študenti môžu bez súhlasu autora použiť už zverejnené dielo v rámci školského predstavenia. Podmienkami sú, že účelom školského predstavenia nesmie byť majetkový prospech a usporiadateľom školského predstavenia musí byť výlučne škola alebo jej zriaďovateľ (napr. obec, samosprávny kraj).

3.b. Môžu ich predviesť na školskom koncerte prístupnom širšiemu publiku (ako sú rodičia, iní študenti a pedagogickí pracovníci)? Právny základ: § 45 Autorského zákona

Autorský zákon nerozlišuje medzi školským predstavením v triede a s účasťou divákov – verejnosti ako sú napr. rodičia, iní žiaci, iné osoby). Musí byť iba dodržaná podmienka usporiadateľa, ktorým je výlučne škola alebo jej zriaďovateľ a podmienka nemajetkového prospechu školského predstavenia (nemožno teda napr. vyberať vstupné).

Otázka 4

4.a. Môže sa hudba, ktorá je dostupná bezplatne napríklad v rámci služieb YouTube, Soundcloud alebo Spotify, používať pri výučbe vrátane ako hudba na pozadí? Právny základ: § 44 Autorského zákona

Všetky streamovacie služby majú na svojich stránkach zverejnené podmienky používania resp. zmluvné podmienky. Za týchto podmienok a v tam uvedenom rozsahu je možné tieto streamovacie služby využívať. Napr. služba YouTube má zverejnené podmienky poskytovania služby tu: <https://www.youtube.com/static?template=terms>

V zmysle uvedených podmienok môžu používatelia pozerat' alebo počúvať zverejnený obsah na svoje osobné, nekomerčné účely. Taktiež platí vekový cenzus, službu smú používať osoby vo veku minimálne 16 rokov; avšak službu a aplikáciu YouTube Kids (ak je k dispozícii) smú používať deti každého veku, pokiaľ im ju rodič alebo zákonný zástupca aktivuje. Zároveň, YouTube umožňuje autorom, ktorí tam zverejňujú svoje videá označiť ich licenciou "Creative Commons" ktorá okrem iného dovoľuje používateľom služby takéto video používať bezodplatne a to aj verejným prenosom.

V súvislosti s použitím streamovacích služieb počas vyučovania vo všeobecnosti platí, že učiteľ môže prehrať hudobnú nahrávku ako názornú ukážku pri výučbe. Výnimka na vyučovacie účely totiž umožňuje použiť dielo na účel názornej ukážky pri výučbe aj verejným prenosom a verejným vykonaním. Podmienkou je, aby pri tom nedochádzalo k priamemu alebo nepriamemu majetkovému prospechu a aby spôsob použitia diela (nahrávky/ videa) nebol v rozpore s licenčnými podmienkami (ak také sú), ktoré autor, resp. poskytovateľ danej služby v súvislosti s použitím diela umiestneného na danej platforme, stanovil.

4.b. Čo ak sa hudba púšťa z predplateného zdroja?

Autorský zákon nerozlišuje, či sa hudba prehráva (verejne prenáša/verejne vykonáva) počas vyučovania z platenej služby – platformy alebo zo služby - platformy, ktorá je verejne dostupná.

Otázka 5

5. Učiteľ chce vysielat' filmové dielo (napr. film, dokumentárny film) online, aby ho ukázal pri výučbe, pričom použije vlastný platený strímingový účet alebo inú platformu videa na požiadanie. Je to legálne? Právny základ: § 34 Autorského zákona, § 44 Autorského zákona

Áno. Ak učiteľ prehrá pre žiakov/študentov počas vyučovania určité audiovizuálne dielo (film, dokument) alebo audiovizuálny záznam, pôjde o autorskoprávny spôsob použitia diela alebo záznamu, ktorým bude verejný prenos alebo verejné vykonanie vo forme technického predvedenia. Oba tieto spôsoby použitia sú povolené v rámci výnimky na vyučovacie účely. Z toho dôvodu, ak budú splnené aj ďalšie podmienky vymedzené predmetnou výnimkou (t. j. pôjde naozaj len o názornú ukážku pri výučbe - napr. jednorazové prehratie dokumentu, nevznikne z toho žiadnej zúčastnenej osobe priamy alebo nepriamy majetkový prospech a bude to v súlade s tzv. trojkrokovým testom podľa § 34 Autorského zákona), bude to možné. Učiteľ by sa mal súčasne uistiť, že licenčné podmienky poskytovateľa služby takéto použitie diela jeho prehratím na vyučovacej hodine umožňujú. . Dávame do pozornosti skutočnosť, že napr. spoločnosť Netflix vyslovene udelila súhlas na jednorazové prehratie svojich dokumentov na vzdelávacie účely. Podmienky sprístupnenia dokumentov nájdete tu: <https://help.netflix.com/en/node/57695>

Zároveň, s ohľadom na aktuálnu pandemickú situáciu, keď sú niektoré školy resp. triedy zavreté, Netflix zverejnil vybrané dokumentárne filmy na YouTube: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLvahqWMqN4M0GRkZY8WkLZMb6Z-W7qbLA>

Otázka 6

6. Za akých podmienok môžu učitelia alebo študenti (žiaci) používať materiál chránený autorským právom (ako sú obrázky, články, fotografie) z internetu na vzdelávacie účely, napríklad pri zadávaní úloh, prezentácii alebo v digitálnom vzdelávacom prostredí? Právny základ: § 44 Autorského zákona, § 37 Autorského zákona

Zahrnutie obrázku alebo fotky do prezentácie použitej v rámci vyučovania, prehratie hudobnej nahrávky za účelom vytvorenia prezentácie/projektu a pod. spadá pod zákonnú licenciu podľa § 44 Autorského zákona, pričom sa jedná o výnimku z práva autora udeľovať súhlas na použitie svojho diela vyhotovením rozmnoženiny, verejným vykonaním alebo verejným prenosom. Treba opäť upozorniť, že škola/vzdelávacia inštitúcia nesmie mať priamy alebo nepriamy majetkový prospech z použitia autorských diel v rámci výučby, napr. nesmie v súvislosti s použitím diela generovať zisk.

Zároveň je možné pozrieť sa na tento spôsob použitia diela z pohľadu citačnej výnimky. Do autorského práva totiž nezasahuje osoba, ktorá bez súhlasu autora použije formou citácie zverejnené dielo alebo jeho časť najmä na účel recenzie alebo kritiky tohto diela. Účel citácie je vymedzený iba demonštratívne, čiže môže ísť aj o iný účel. Pri citovaní diela platí, že sa musí uviesť meno autora alebo jeho pseudonym, ak nejde o anonymné dielo, alebo meno osoby, pod ktorej menom, obchodným menom alebo názvom sa dielo uvádza na verejnosti, ako aj názov diela a prameň (zdroj). Rozsah takéhoto použitia nesmie presiahnuť rámec odôvodnený účelom citácie.

Zároveň platí, že je treba použiť dielo, ktoré je sprístupnené online legálne, inak môže dôjsť k porušeniu autorských práv bez ohľadu na zákonnú licenciu/výnimku podľa Autorského zákona. Ako príklad takéhoto legálneho zdroja je možné uviesť bezplatné alebo platené fotobanky, napr.: <https://www.freeimages.com/image>, <https://pixabay.com>, <https://www.shutterstock.com>,

Čo sa týka článkov, tieto sú taktiež chránené autorským právom, avšak zákonná licencia § 44 Autorského zákona sa vzťahuje na všetky diela. Vo všetkých prípadoch navrhujeme uviesť zdroj, a ak je to možné, aj autora diela.

Otázka 7

7. Ako môžu učitelia zdieľať digitálne kópie vzdelávacích materiálov chránených autorským právom so svojimi študentmi/žiakmi (napr. prostredníctvom intranetu školy, emailom, v čítavých miestnostiach, cez cloudovú službu?) a v akej forme (napr. odkazy, prílohy)? Právny základ: § 48 Autorského zákona

V súčasnosti platný Autorský zákon neobsahuje možnosť „zdieľať“ - prenášať digitálne rozmnoženiny autorskoprávne chránených vzdelávacích materiálov mimo na to určeného zariadenia umiestneného v priestoroch školy. Výnimka podľa § 48 Autorského zákona je totiž limitovaná na priestory školy a na dielo uložené v škole, ktoré môže škola bez súhlasu autora použiť vyhotovením rozmnoženiny alebo verejným prenosom pre potrebu fyzickej osoby prostredníctvom na to určeného koncového zariadenia umiestneného v priestoroch školy, a to na účel vzdelávania, bádania alebo výskumu, ak to nie je v rozpore s podmienkami nadobudnutia alebo použitia takého diela školou. Túto výnimku však nie je možné uplatniť na uvádzaný prípad. Učiteľom nie je zatiaľ umožnené z autorskoprávne chránených diel a iných predmetov (materiálov) bez súhlasu autora vyhotovovať rozmnoženiny a prenášať ich prostredníctvom technického zariadenia (e-mailu, cloudu v počítači) žiakom/študentom mimo priestorov školy.

Pripravovaná novela Autorského zákona by však mala v zmysle prijatej legislatívy EÚ (konkrétne v zmysle smernice 790/2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu) rozšíriť § 44 o nové ustanovenie, podľa ktorého bude možné bez súhlasu autora použiť zverejnené dielo digitálnym vyhotovením rozmnoženiny, verejným vykonaním alebo verejným prenosom na účel názornej ukážky pri výučbe v škole, na zodpovednosť školy alebo cez zabezpečenú elektronickú sieť školy (napr. cez školský intranet), ak pri takomto použití nedôjde k priamemu alebo nepriamemu majetkovému prospechu. Na účel názornej ukážky pri výučbe tak budú môcť učitelia po účinnosti novely Autorského zákona „zdieľať“ rozmnoženiny autorskoprávne chráneného materiálu cez školskú sieť aj bez súhlasu autorov týchto materiálov.

Autorský zákon ani po účinnosti novely nebude stanovovať formu, ako sa má konkrétne dielo alebo iný autorskoprávne chránený materiál „zdieľať“ – prenášať. Z toho vyplýva, že formu si zvolí osoba, ktorá chce dielo prenášať – „zdieľať“ (t. j. učiteľ sa bude môcť po účinnosti novely Autorského zákona rozhodnúť, či zašle žiakom/študentom len hypertextový odkaz alebo celý dokument v prílohe).

Otázka 8

8. Ako viem, či sa učebný materiál ponúka online legálne alebo nelegálne? Právny základ: Autorský zákon

Niekedy nie je zjavné, či je dielo zverejnené online legálne alebo nelegálne. Predovšetkým by mal žiak/učiteľ vyhľadávať dôveryhodné zdroje (napr. webové stránky s legálnym obsahom ako sú fotobanky), čo znamená, že autori diel zverejnených na týchto stránkach udělili súhlas (licenciu) tomuto zdroju na zverejnenie, sprístupnenie, šírenie alebo na ďalšie použitie konkrétneho diela. Legálny zdroj sa dá rozlíšiť napr. tak, že dielo nie je chránené vodoznakom alebo nie je v zhoršenej kvalite. Sledovať treba aj pravidlá, resp. podmienky samotného zdroja (napr. ak ide o verejne prístupnú webovú stránku fotografa alebo fotobanku, odporúčame si prečítať pravidlá používania sprístupnených diel, prípadne priamo kontaktovať správcu zdroja). To platí aj o rôznych verejne dostupných encyklopédiách (napr. Wikipedia), ktoré žiaci/študenti často využívajú. Mnohé diela – texty, obrázky alebo iné materiály sú na týchto stránkach zverejnené a sprístupnené pod tzv. verejnými licenciami ako sú napr. licencie Creative Commons. Ide o osobitný druh licencie, keď autor ponúkne udelenie licencie právnym úkonom smerujúcim voči neurčitým osobám (autor si sám určí, akú verejnú licenciu chce, pričom ju pri diele vhodne označí a už samotným zverejnením/sprístupnením diela na internete autor prakticky ponúkne dielo komukoľvek za dodržania istých podmienok). Verejné licencie bývajú väčšinou označené rôznymi piktogramami v závere textu, na spodnej časti obrázku alebo na konci webovej stránky, pričom každý piktogram označuje, ako môžu osoby navštevujúce webovú stránku takéto diela následne používať (napr. BY – povinnosť uviesť pri použití diela autora, NC – nepoužiť dielo na komerčné účely, ND – nezasahovať do diela, resp. nemeňte dielo a pod, prípadne ich kombinácie). Preto by žiaci/študenti mali vždy sledovať, či diela nie sú označené niektorou z verejných licencií, pričom za dodržania jej podmienok môžu následne dielo bez ďalších prekážok (napr. netreba kontaktovať autora) použiť.

Učitelia (aj žiaci) na Slovensku môžu čerpať z učebných materiálov ktoré sú poskytované vzdelávacími platformami prostredníctvom tzv. otvorených vzdelávacích zdrojov napr. tu: <https://www.minedu.sk/ucebne-materialy-a-otvorene-vzdelavacie-zdroje/>, <https://wiki.iedu.sk/landing>

Prípadne na stránkach, ktoré vyžadujú registráciu žiakov aj učiteľov: <http://www.eaktovka.sk/>.

Ak nemožno určiť autora diela, odporúča sa, aby žiaci/študenti vždy pri použití diela uvádzali aspoň meno osoby, obchodné meno alebo názov, pod ktorým sa dielo uvádza na verejnosti,

ako aj prameň – zdroj, prípadne aj názov diela, pokiaľ je známy. Pokiaľ má však žiak alebo učiteľ vážne pochybnosti o legálnosti zdroja materiálov, nemal by z takéhoto zdroja čerpať.

Otázka 9

9. Ako môže učiteľ alebo študent (žiak) identifikovať autorov a nositeľov práv k dielam, ako sú fotografie a ilustrácie, ktoré by chcel použiť vo vzdelávacom kontexte?

Odporúčame používať materiály z legálnych zdrojov. Platí to isté, čo pri odpovedi na predchádzajúcu otázku. Žiak/učiteľ musí byť pri nakladaní s autorskoprávne chránenými dielami (výtvarnými dielami, fotografickými dielami) alebo inými predmetmi ochrany (zvukovými záznamami, videami) obozretný, a to bez ohľadu na to, ako ich chce použiť (napr. pri „sťahovaní“ diel z internetu pôjde o vyhotovovanie rozmnoženín, pri zverejnení diel na určitej platforme alebo portáli pôjde o sprístupňovanie verejnosti a pod.).

Sledovať treba aj pravidlá, resp. podmienky samotného zdroja (napr. ak ide o verejne prístupnú webovú stránku fotografa alebo fotobanku, odporúčame si prečítať pravidlá používania sprístupnených diel, prípadne priamo kontaktovať správcu zdroja). To platí aj o rôznych verejne dostupných encyklopédiách (napr. Wikipedia), ktoré žiaci/študenti často využívajú. Mnohé diela – texty, obrázky alebo iné materiály sú na týchto stránkach zverejnené a sprístupnené pod tzv. verejnými licenciami ako sú napr. licencie Creative Commons. Ide o osobitný druh licencie, keď autor umožní použitie svojho diela právnym úkonom smerujúcim voči neurčitým osobám (autor si sám určí, akú verejnú licenciu chce, pričom ju pri diele vhodne označí a už samotným zverejnením/sprístupnením diela na internete autor prakticky ponúkne dielo komukoľvek za dodržania istých podmienok). Verejné licencie bývajú väčšinou označené rôznymi piktogramami v závere textu, na spodnej časti obrázku alebo na konci webovej stránky, pričom každý piktogram označuje, ako môžu osoby navštevujúce webovú stránku takéto diela následne používať (napr. BY – povinnosť uviesť pri použití diela autora, NC – nepoužiť dielo na komerčné účely, ND – nezasahovať do diela, resp. nemeniť dielo a pod, prípadne ich kombinácie).

Ak nemožno určiť autora diela, odporúča sa, aby žiaci/učitelia vždy pri použití diela uvádzali meno osoby, obchodné meno alebo názov, pod ktorým sa dielo uvádza na verejnosti, ako aj prameň – zdroj, prípadne aj názov diela, pokiaľ je známy.

Otázka 10

10.a. Majú vzdelávacie zariadenia licencie, ktoré umožňujú ich učiteľom a študentom (žiakom) používať materiál chránený autorským právom? Právny základ: § 37, 44, 45, 48, 49 Autorského zákona, § 65 a nasl. Autorského zákona

Vzdelávacie inštitúcie môžu využiť jednak tzv. zákonné licencie – výnimky alebo obmedzenia z majetkových práv, a to najmä ustanovenia § 37 Autorského zákona (citácia), § 44 Autorského zákona (použitie diela na vyučovacie účely a pri výskume), § 45 Autorského zákona (použitie diela pri školských predstaveniach), § 48 Autorského zákona (použitie diela prostredníctvom koncového zariadenia) alebo § 49 Autorského zákona (použitie diela na účel archivovania).

Okrem tu uvedených zákonných licencií, pri ktorých sa nevyžaduje súhlas autora diela, môžu vzdelávacie inštitúcie uzatvárať aj „klasické“ licenčné zmluvy s autormi, prostredníctvom ktorých im autor udelí súhlas (licenciu) na použitie diela a ktoré by mali obsahovať náležitosti v zmysle § 65 a nasl. Autorského zákona. Licenčná zmluva obsahuje najmä spôsob použitia diela (podľa § 19 ods. 4 Autorského zákona), rozsah licencie, čas, na ktorý autor licenciu udeľuje, alebo spôsob jeho určenia a odmenu alebo spôsob jej určenia, ak sa autor s

nadobúdateľom nedohodol na bezodplatnom poskytnutí licencie. Licenčná zmluva nemusí byť písomná, pokiaľ sa neudeľuje výhradná licencia (t. j. súhlas použiť dielo dáva autor iba výhradne určitej osobe). Z hľadiska právnej istoty sa však vždy radšej odporúča uzatvárať licenčnú zmluvu v písomnej forme.

10.b. Ak áno, na aké vzdelávacie účely sa vzťahujú a kde môžu učitelia a študenti (žiaci) nájsť informácie o takýchto licenčných systémoch?

Základné informácie o výnimkách, o poskytovaní licencií a o náležitostiach licenčných zmlúv sú vymedzené v Autorskom zákone.

Otázka 11

11. Môže učiteľ nahrávať svoje vyučovacie hodiny a použiť záznam na poskytnutie dištančného vzdelávania iným študentom, ktorí nemusia patriť do školského zariadenia učiteľa? Právny základ: § 44 Autorského zákona, Zákon č. 18/2018 o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 11 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Táto otázka je pomerne komplexná. Ak učiteľ nahrá záznam (zvukový záznam alebo audiovizuálny záznam) z vyučovania, bude sa považovať za výrobcu tohto záznamu, pretože inicioval alebo zabezpečil jeho konečné vyhotovenie. Výrobca záznamu má právo použiť svoj záznam a právo udeliť súhlas na jeho použitie iným osobám. Z autorskoprávneho hľadiska platí, že ak je učiteľ sám výrobcou záznamu, nič mu nebráni použiť záznam aj pre iných študentov (bez ohľadu na to, z akej sú školy i bez ohľadu na to, o aký druh vzdelávania ide).

Inak sa však táto situácia bude posudzovať z hľadiska ochrany osobnosti a osobných údajov. Čo sa týka ochrany žiakov/študentov, ktorí budú zachytení na predmetnom zázname, podľa slovenského právneho poriadku pôjde o problematiku ochrany osobnosti podľa zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov. Podľa § 11 Občianskeho zákonníka má fyzická osoba právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy. Z toho dôvodu sa v zmysle § 12 ods. 1 Občianskeho zákonníka písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy smú vyhotoviť alebo použiť len s jej privolením. Privolenie je špecifický úkon, ktorý nemá stanovenú žiadnu osobitnú formu. Z hľadiska právnej istoty sa však odporúča mať privolenie žiakov/študentov v písomnej forme, resp. ich oboznámiť s vyhotovovaním záznamu. V prípade maloletých žiakov sa bude vyžadovať privolenie/súhlas zákonného zástupcu.

Podľa nášho názoru teda učiteľ môže nahráť záznam a použiť ho na vzdelávacie účely, za predpokladu, že sú dodržané zásady ochrany osobných údajov žiakov a škola alebo učiteľ disponuje privolením /písomným súhlasom zákonného zástupcu s vyhotovením záznamu na vzdelávacie účely. Takýto záznam však neodporúčame zdieľať bez obmedzenia. Možnosťou je intranet školy, prípadne vzdelávacia platforma, kde sa študenti aj žiaci prihlasujú na základe hesla, alebo iný spôsob zabezpečenia, umožňujúci konkrétnemu používateľovi alebo skupine používateľov prehratie videa, nie však jeho ďalšie šírenie.

Otázka 12

12. Môže učiteľ vytvoriť nový vzdelávací obsah tak, že cituje už existujúce diela, upraví/zmení ich alebo vyhotoví kompilácie na vzdelávacie účely? Právny základ: § 3 ods. 1, § 7, § 8, § 19 ods. 4, § 37 Autorského zákona

Áno, je možné, aby učitelia vytvárali nové učebné materiály a použili v nich autorské dielo/jeho časť. V odpovedi na danú otázku je preto potrebné rozlišovať rôzne situácie – citáciu existujúceho autorskoprávne chráneného diela (výnimka), jeho úpravu – spracovanie (spôsob použitia) a vytvorenie kompilácie – spojenie diel (spôsob použitia).

Zároveň o odlišnú situáciu pôjde v prípade vzniku nového diela, akým je napr. učebnica a v prípade vytvorenia vzdelávacieho materiálu, ktorý bude kompiláciou, ktorá nespĺňa pojmové znaky diela. Pokiaľ ide o citáciu existujúceho diela či už v novovzniknutom diele (učebnica) alebo učebnom materiáli ktorý je kompiláciou existujúcich diel, bude sa aplikovať ustanovenie § 37 Autorského zákona – tzv. citačná výnimka. V zmysle tejto výnimky do autorského práva nezasahuje osoba, ktorá bez súhlasu autora použije formou citácie zverejnené dielo alebo jeho časť najmä na účel recenzie alebo kritiky tohto diela. Účel citácie je vymedzený iba demonštratívne, čiže môže ísť aj o iný účel. Pri citovaní diela platí, že sa musí uviesť meno autora alebo jeho pseudonym, ak nejde o anonymné dielo, alebo meno osoby, pod ktorej menom, obchodným menom alebo názvom sa dielo uvádza na verejnosti, ako aj názov diela a prameň (zdroj). Učiteľ teda môže v rámci tvorby nového učebného prostriedku odcitovať už existujúci učebný materiál.

Iná situácia nastane, ak učiteľ existujúci učebný materiál, ktorý je autorskoprávne chránený, upraví, pričom takouto úpravou vznikne nové dielo. V autorskoprávnom zmysle totiž pôjde o spôsob použitia, ktorým je spracovanie diela. Spracovanie je taká tvorivá úprava pôvodného diela, následkom ktorej vzniká nové dielo spĺňajúce pojmové znaky diela. Pri spracovaní môže dochádzať (za splnenia podmienok, ktorými sú tvorivosť a vznik nového diela spĺňajúceho pojmové znaky diela) k rôznorodým činnostiam, ktoré sa môžu považovať za spracovanie. Spracovanie nie je teda uzavretým spôsobom použitia diela s presne vymedzenými postupmi, ako možno dielo spracovať. Práva autora k pôvodnému dielu, ktoré je predmetom spracovania, zostávajú zachované. Súčasne autorovi diela, ktoré vzniklo spracovaním, prislúchajú k tomuto novému dielu okamihom, keď je objektívne vyjadrené v podobe vnímateľnej zmyslami, autorské práva.

Spracovanie diela je v zmysle § 19 Autorského zákona aj použitím diela, na ktoré sa vyžaduje súhlas autora. Súhlas na použitie diela udeľuje autor nadobúdateľovi (spracovateľovi) podľa § 65 Autorského zákona licenčnou zmluvou. Na základe toho možno konštatovať, že učiteľ potrebuje na tvorivú úpravu – spracovanie a ďalšie užitie existujúceho učebného materiálu, ktorý je autorskoprávne chránený, získať súhlas jeho autora, najlepšie prostredníctvom uzavretia licenčnej zmluvy.

V prípade vytvárania učebných materiálov kompiláciou častí existujúcich diel (najčastejšie ide o pracovné listy s cvičeniami z rôznych zdrojov) však nehovoríme o vytváraní nového diela (akým je napr. učebnica spĺňajúca požiadavky na predmet autorského práva v zmysle § 3 ods. 1 Autorského zákona). V prípade kompilácie môže ísť o zlúčenie viacerých diel, resp. zostavenie určitého celku z viacerých iných diel (zdrojov). Z autorskoprávneho hľadiska pôjde o spôsob použitia, ktorým bude spojenie diel. Spojenie diel je vymedzené ako spojenie dvoch alebo viacerých samostatných diel do jedného celku na účely spoločného nakladania s týmto celkom v zmysle dohody autorov. Nedochádza pritom k vzniku nového diela. S celkom následne autori nakladajú spoločne, ak nie je dohodnuté inak. Naďalej tiež platí, že práva autorov nakladať s dielami, ktoré boli spojené, zostávajú nedotknuté. Aj na spojenie diel sa vyžaduje súhlas autorov diel, ktoré sa spájajú do jedného celku, a to prostredníctvom uzavretia licenčnej zmluvy. Ak teda bude učiteľ vytvárať kompiláciu viacerých diel do jedného celku, potrebuje na takéto spojenie súhlas autorov diel, ktoré sa spájajú, opäť najlepšie prostredníctvom uzavretia licenčnej zmluvy s autormi spájaných diel. Učiteľ však takýmto

spojením nevytvorí nové dielo, čiže nebude ani považovaný za autora, ktorému prislúchajú autorské práva k celku vzniknutému spojením.

Otázka 13

13. Môže učiteľ preložiť krátku časť knihy alebo preložiť a prispôbiť texty existujúcich piesní a použiť ich na vyučovaní? Právny základ: § 44, § 19 ods. 4, § 8, § 3 Autorského zákona

Zákonná licencia (výnimka na vyučovacie účely) podľa § 44 Autorského zákona nezahŕňa spôsob použitia diela jeho spracovaním. Spracovanie diela je definované v § 8 Autorského zákona ako adaptácia, preklad alebo iná úprava diela, a zároveň je použitím diela, na ktoré treba získať súhlas od autora pôvodného diela, ktoré sa má spracovať. Preklad diela a adaptácia diela sú typickými príkladmi použitia diela spracovaním. Preklad aj adaptáciu diela v autorskoprávnom zmysle však treba chápať ako tvorivú úpravu pôvodného diela, následkom ktorej vzniká nové dielo spĺňajúce pojmové znaky diela.

Vždy teda bude závisieť od charakteru konkrétneho výtvoru, ktorý vznikne prekladom alebo adaptáciou pôvodného diela, predovšetkým od naplnenia pojmového znaku jedinečnosti, t. j. či bude vytvorený jedinečnou tvorivou duševnou činnosťou. Tvorivú duševnú činnosť ako autorskoprávny pojem možno charakterizovať ako činnosť spočívajúcu vo vytvorení nehmotného statku (diela) s tým, že dosiahnutie tohto výsledku závisí od osobnostných vlastností tvorcu (medzi ktoré patrí napríklad aj vzdelanie, prax, životné skúsenosti a pod.). Výsledok autorskej tvorby je štatisticky jedinečný (unikátny) v tom zmysle, že nemôže pochádzať od nikoho iného, iba od konkrétneho tvorcu. To znamená, že jeho dielo by malo byť natoľko unikátne vo svojom vyjadrení, že zhodnú prácu by nevytvoril nikto iný, ani keby mal k dispozícii rovnaké dáta alebo informácie.

V prípade, ak by bol preklad alebo adaptácia tvorivá a spĺňala by pojmové znaky diela, jednalo by sa o nové, odvodené dielo a bolo by potrebné získať od autora pôvodného diela licenciu (súhlas na preklad alebo adaptáciu diela).

V prípade prekladu a adaptácie diela na vyučovacie účely však často dochádza iba k tzv. netvorivému spracovaniu diela, keďže doslovným alebo technickým prekladom na účely výučby na hodinách cudzieho jazyka nevznikne nové dielo.

Navyše, niektoré typy licencií využívané napr. pri otvorených vzdelávacích zdrojoch vyslovene ustanovujú, že prekladom autorského diela, na ktoré sa vzťahuje predmetná licencia (môže sa napr. jednať o učebný materiál v podobe videa), nevzniká nové dielo.

Otázka 14

14.a. Ak učiteľ vytvorí vzdelávací materiál (napr. publikáciu alebo prednášku), vzťahuje sa na tento materiál ochrana podľa autorského práva? Právny základ: § 3, § 90 Autorského zákona

Táto otázka čiastočne súvisí s otázkou č. 12. Vo všeobecnosti platí, že každé autorské dielo požíva autorskoprávnu ochranu už okamihom jeho vzniku za predpokladu, že sa jedná o dielo v zmysle jeho definície obsiahnutej v § 3 Autorského zákona.

V súvislosti s vytvorením nového vzdelávacieho materiálu učiteľom je dôležité ustáliť: 1/ či takýto vzdelávací materiál spĺňa požiadavky na predmety autorského práva v zmysle § 3 Autorského zákona a

2/ či učiteľ tento materiál vytvoril vo svojom voľnom čase alebo súvislosti s výkonom svojej práce ako prípravu na výučbu, ako úlohu od svojho zamestnávateľa, prípadne vznikol počas výučby.

14.b. Je učiteľ chránený autorským právom, pokiaľ ide o materiál, ktorý vytvorí v priebehu zamestnania, a ktoré mu umožňuje ďalej tento materiál používať a zdieľať?

Pri tvorbe vzdelávacích materiálov treba rozlišovať, či ich učiteľ vytvorí na splnenie povinností vyplývajúcich mu z pracovného pomeru ku škole, kedy môže ísť o zamestnanecké dielo, alebo ich vytvorí nezávisle od pôsobenia v škole a z vlastného rozhodnutia, napr. vo svojom voľnom čase.

Ak učiteľ vytvorí vo svojom voľnom čase napr. učebnicu, je takýto materiál chránený autorským právom okamihom jeho vzniku, ak spĺňa požiadavky kladené na dielo podľa § 3 Autorského zákona. Učiteľ ako autor takéhoto diela môže následne udeliť licenciu na použitie jeho diela (spôsobmi podľa Autorského zákona, odpltnú alebo bezodpltnú) ďalším subjektom, ako napr. vydavateľstvu.

To však neplatí v každom prípade. Učiteľ, ktorý je v pracovnom pomere so školou (je zamestnancom školy na základe pracovnej zmluvy), môže byť autorom zamestnaneckého diela, ak mu tvorba diel vyplýva priamo z pracovnoprávneho vzťahu. Učiteľ by mal mať teda v pracovnej zmluve uvedené, že predmetom jeho činnosti je aj tvorba diel (napr. autorskoprávne chránených vzdelávacích materiálov). Ak má učiteľ podobné ustanovenie v pracovnej zmluve, potom môže byť autorom zamestnaneckého diela, ku ktorému však vykonáva majetkové práva vo svojom mene a na svoj účet zamestnávateľ – škola. Na základe toho škola rozhoduje o použití zamestnaneckého diela vytvoreného učiteľom. Autorský zákon však dáva možnosť učiteľovi dohodnúť sa so zamestnávateľom – školou na použití zamestnaneckého diela aj inak.

Vo väčšine prípadov teda platí, že nositeľom majetkových práv k učiteľom vytvorenému učebnému materiálu sa stáva zamestnávateľ učiteľa (napr. škola). Je to tak z dôvodu, že dielo bolo vytvorené autorom - učiteľom na splnenie si povinností vyplývajúcich mu z pracovnoprávneho vzťahu k zamestnávateľovi. Ak teda učiteľ vytvorí počas prípravy na vyučovanie napr. pracovný list alebo písomný test na preskúšanie žiakov a takýto materiál potom použije na hodine, pôjde o zamestnanecké dielo, kde zamestnávateľ je vykonávateľom majetkových práv k dielu.

Otázka 15

15.a. Ak študent (žiak) počas štúdia vytvorí umelecké dielo (napr. kresbu, text, prezentáciu, fotografiu, videoklip), bude chránené autorským právom? Právny základ: § 3, § 93 Autorského zákona

Každé dielo musí podľa Autorského zákona spĺňať tzv. pojmové znaky. Pojmovými znakmi sú tieto skutočnosti: dielo je z oblasti literatúry, umenia alebo vedy, dielo je jedinečným výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora vnímateľným zmyslami, bez ohľadu na jeho podobu, obsah, kvalitu, účel, formu jeho vyjadrenia alebo mieru jeho dokončenia a dielo nie je vylúčené z ochrany autorským právom (Autorský zákon výslovne uvádza, čo sa za dielo nepovažuje). Pri posúdení, či niečo dielom bude alebo nie, je najdôležitejší pojmový znak jedinečnosti a tvorivej duševnej činnosti (tvorivého vkladu fyzickej osoby).

Z toho dôvodu, ak žiak/študent vytvorí určitý výtvar v procese vyučovania, ktorý spĺňa vyššie uvedené pojmové znaky diela, bude tento výtvar dielom a bude autorskoprávne chránený.

Súčasne, ak žiak/študent vytvorí dielo za účelom splnenia školských alebo študijných povinností, vyplývajúcich z jeho právneho vzťahu k škole, môže ísť aj o tzv. školské dielo.

15.b. Ak áno, bude študent (žiak) v súvislosti s týmto dielom chránený podľa autorského práva a aké sú dôsledky tejto ochrany? Môže ho napríklad učiteľ/škola zdieľať na intranete školy alebo na jej webovej stránke? Právny základ: § 93, § 45 ods. 2 Autorského zákona

Autorský zákon ustanovuje, že v prípade, ak žiak vytvorí dielo za účelom splnenia školských alebo študijných povinností, vyplývajúcich z jeho právneho vzťahu k škole, pôjde o školské dielo. Rozhodujúce pre určenie, komu patria práva zo školského diela nie je kedy alebo kde bolo dielo vytvorené, ale za akým účelom ho dieťa, žiak alebo študent vytvoril. V prípade, že vytvorením diela si žiak plnil svoje školské alebo študijné povinnosti, ktoré má voči škole, jedná sa o školské dielo.

Žiak je povinný, ak to škola navrhne, uzavrieť so školou nevýhradnú a bezodplatnú licenčnú zmluvu o použití školského diela. Táto licencia na jednej strane umožní škole dielo používať bezodplatne, nie však na obchodné účely. Žiak je v tomto prípade vykonávateľom autorských práv (vrátane majetkových) a môže s dielom nakladať podľa svojho uváženia, prípadne môže uzavretie licenčnej zmluvy odmietnuť. V takom prípade sa škola môže obrátiť na súd.

Škola je oprávnená použiť školské dielo aj bez súhlasu žiaka a to v prípade, že ho škola použije pri bezplatnom plnení úloh patriacich do predmetu činnosti školy v zmysle § 45 ods. 2 Autorského zákona (napr. na účel školskej súťaže).

*Na príprave odpovedí za Slovensko participovali experti:
JUDr. Zuzana Tvrdá, MŠVVaŠ SR, sekcia legislatívno-právna
JUDr. Jakub Slovák, odbor autorského práva MK SR*

Spracovala: PhDr. Ľubica Bizíková, ŠPÚ, február 2022